

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.6.52](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.52)

УДК 65.011: 338.242.2

*С. М. Савченко,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки
Національний технічний університет України «КПІ імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0003-0340-1232*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*S. M. Savchenko
PhD in Economics, Associate Professor Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine " KPI named after Igor Sikorsky", Kyiv*

METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF ENTERPRISES COMPETITIVENESS

У науковій статті наголошено на важливості управління конкурентоспроможністю вітчизняними підприємствами у сучасних умовах розвитку національної і регіональних економічних систем. Акцентовано увагу на ключовому значенні в межах управління конкурентоспроможністю проведення оцінки (дослідження) цього аспекту управлінської діяльності суб'єктів підприємництва. Зроблено критичний аналіз теоретико – методологічних основ оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємств та виділено головні напрямки її удосконалення. Розроблено інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства та запропоновано подальші шляхи проведення наукових досліджень.

The scientific article has emphasized the importance of enterprise competitiveness management by domestic enterprises in a modern term of national and regional economic systems development. Taking into account that competitiveness is a key characteristic of enterprises financial and economic performance and the basis factor for their long-term profitably in modern conditions, a graphical interpretation of the essential nature and interrelation of the following definitions: "competitiveness", "enterprise competitiveness", "estimation of enterprise competitiveness" and "enterprise competitiveness" were provided. The main focus has been made on the crucial necessity of the estimation (research) of this aspect of management activity conducted by subjects of entrepreneurship within competitiveness management. The research has provided critical analysis of theoretical and methodological foundations of the estimation (research) of enterprises competitiveness.

As part of the estimation of enterprise competitiveness (research) are defined key external and internal factors of influence. For subjects of the estimation of enterprise competitiveness (research) was determinate the purpose of carrying out an estimation. Based on the critical analysis of methodological approaches of the estimation of enterprise competitiveness the feasibility of systematic methodological approach was proved due to a small number of identified shortcomings. According to the comparative analysis, the most appropriate groups of methods for the estimation of enterprise competitiveness were identified as index and complex methods. It is proposed to

combine the advantages of these two groups of methods in the calculation of the integral index. The main tools of the enterprise competitiveness analysis are defined and the appropriate algorithm to carry out estimation that will be based on system analysis are developed.

The integral index of enterprise competitiveness has been developed and the further ways to conduct scientific research have been proposed.

Ключові слова: дослідження конкурентоспроможності підприємства; конкурентоспроможність; конкурентоспроможність підприємства; методологія оцінки конкурентоспроможності; оцінка конкурентоспроможності підприємства.

Key words: enterprise competitiveness study; competitiveness; enterprise competitiveness; methodology of competitiveness evaluation; evaluation of enterprise competitiveness.

Постановка проблеми.

Трансформаційні процеси, що відбуваються у економіці України, інтеграція до економічного простору Європейського Союзу, різка зміна вектору зовнішньоекономічної діяльності, низькі темпи після кризового відновлення більшості галузей економічної системи країни висувають жорсткі вимоги до забезпечення і управління конкурентоспроможністю вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності. У цих умовах значно зростає важливість дослідження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у контексті оптимізації управлінських процесів суб'єктів господарювання у цій сфері їх фінансово – економічної діяльності. Наведене вимагає підвищення якості оцінки конкурентоспроможності на українських підприємствах та розробки відповідних методологічних підходів до її проведення, що будуть базуватися на критичному переосмисленні існуючих підходів і враховувати сучасні проблеми конкурентного розвитку вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності. Особливу увагу при цьому, необхідно приділити функціонуванню підприємств в межах національної економічної системи з врахуванням наявності чіткої вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство», що вимагає використання системного аналізу та системного підходу в межах розробки методологічних основ дослідження (оцінки) конкурентних позицій суб'єктів господарювання на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Висока практична важливість дослідження конкурентоспроможності підприємств та розробки і реалізації методологічних підходів до її оцінки призвела до активної наукової дискусії серед вітчизняних і закордонних вчених та наявності значної кількості наукових розробок, де можемо виділити декілька їх напрямів:

- дослідження проблематики конкурентоспроможності та місця конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у цій науковій категорії з певним акцентом на методологію дослідження конкурентних позицій підприємств на ринках товарів. В межах цього напрямку наукових досліджень відзначаємо напрацювання: М. Портера [1]; К. Зелги [2]; К. Алтомонте, Т. Аквіланте, Дж. Оттавіано [3]; Ю.М. Мануйлович [4] та інших вчених.

- критична оцінка методологічних підходів до дослідження конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі в межах дослідження окремих галузей та секторів економіки країни. У цьому контексті відзначаємо наукові напрацювання: Т. Судека та А. Завойської [5]; Г. Кадокси [6]; О.В. Виноградової та О.В. Куценко [7]; Р.І. Жовновача [8] та інших вчених.

- дослідження проблематики розробки та використання на підприємствах методів оцінки конкурентоспроможності підприємств, як складової методології оцінювання цієї сфери фінансово – економічної діяльності суб'єктів господарювання, де виділяємо напрацювання: А. Айтаба та К. Момайї [9]; В.В. Шарко [10]; Л.О. Зайцевої [11]; Л.Б. Артеменко [12] та ін.

- визначення і вирішення ключових проблем управління конкурентоспроможністю підприємств на основі оцінки їх конкурентної позиції на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг). Акцентуємо увагу на наукових роботах наступних науковців: Р.А. Фатхутдінова та Г.В. Осовської [13]; А.Д. Чернявського і М.І. Філіппова [14]; С.М. Клименко [15] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наголошуючи на високій науковій цінності досліджень зазначених вище вчених у сфері розкриття методологічних основ конкурентоспроможності підприємств відзначаємо необхідність розробки удосконалених підходів до визначення і використання методології оцінювання і управління конкурентною позицією українських підприємств на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг) з врахуванням системного аналізу та системного підходу.

Формулювання цілей статті. Розробити та запропонувати методологічні основи оцінки (дослідження) конкурентоспроможністю українських підприємств на базі критичного аналізу існуючих методологічних підходів до оцінювання конкурентної позиції суб'єктів господарювання на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг) та використання системного аналізу і системного підходу при врахуванні чіткої вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство».

Виклад основного матеріалу.

Конкурентоспроможність є ключовою характеристикою фінансово-господарської діяльності підприємств та головним чинником забезпечення їх довгострокової прибуткової діяльності у сучасних умовах розвитку світової, національних та регіональних економічних систем, що потребує постійного управління, яке не можливо здійснювати без проведення оцінки. Наведене вимагає визначення сутності та взаємозв'язку між «конкурентоспроможністю», «конкурентоспроможністю підприємства», «оцінкою конкурентоспроможності підприємства» та «управлінням конкурентоспроможністю підприємства» (рис. 1).

Рис. 1. Графічна інтерпретація визначення сутності та взаємозв'язку між термінами «конкурентоспроможність», «конкурентоспроможність підприємства», «оцінка конкурентоспроможності підприємства» та «управлінням конкурентоспроможністю підприємства»

Джерело: сформовано на основі [1; 2; 3; 8; 13; 14; 15; 16]

Відзначаємо тісний взаємозв'язок між оцінкою конкурентоспроможності підприємства та управлінням конкурентоспроможності на суб'єкті підприємницької діяльності, яке, у свою чергу, забезпечує його конкурентоспроможність та сталий розвиток у довгостроковій перспективі з визначеною головною метою функціонування. Таким чином, можемо зазначити, що саме оцінка є ключовим елементом управління конкурентоспроможністю підприємства на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг). Наведене вимагає розкриття її теоретико – методологічних основ (рис. 2).

Рис. 2. Теоретико – методологічні основи оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства

Джерело: власні дослідження.

Наголошуємо на прямому зв'язку між оцінкою (дослідженням) конкурентоспроможності підприємства та досягненням мети управління його конкурентоспроможністю, а також стратегічної мети функціонування суб'єкта підприємницької діяльності у економічній системі. Окремо відзначаємо роль оцінювання конкурентних позицій суб'єкта господарювання у розробці та реалізації стратегії його функціонування.

В межах розкриття наведених складових оцінки (дослідження) конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності (див. рис. 2) в якості мети такого оцінювання слід відмітити отримання достатнього обсягу достовірної та об'єктивної інформації для прийняття зважених управлінських рішень відповідними суб'єктами щодо управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах постійних динамічних змін у розвитку навколишнього їх середовища та зовнішніх і внутрішніх ринків товарів (робіт, послуг).

Враховуючи напрацювання К. Зелги [2, с. 98-99] та Р.І. Жовновач [8, с. 108], до завдань оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства слід віднести наступні: оцінку конкурентних позицій продукції підприємства на ринках збуту; оцінку конкурентних позицій підприємства на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг); оцінку конкурентних позицій регіону; оцінку конкурентних позицій сектору окремої галузі економіки до якого відноситься суб'єкт господарювання; оцінку конкурентних позицій галузі економічної системи країни, у якій працює суб'єкт підприємницької діяльності; виявлення ключових зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на конкурентоспроможність підприємства, а також напряму їх впливу на конкурентні позиції суб'єкта господарювання; оцінку резервів підвищення конкурентоспроможності підприємства та обсягів ресурсів для їх реалізації; оцінку перспектив забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності.

До об'єктів оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства необхідно віднести: економіку країни та економіку регіону де воно здійснює фінансово – господарську діяльність; галузь та сектор національної економічної системи до яких відноситься суб'єкт підприємницької діяльності; складові фінансово

– господарської діяльності підприємства (фінансово – економічну, виробничу, організаційно – управлінську, маркетингову, соціальну); продукцію суб'єкта підприємницької діяльності.

В межах оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства важливу роль мають чинники впливу, які можливо поділити на зовнішні та внутрішні по відношенню до суб'єкта підприємницької діяльності. Однак, враховуючи значну кількість чинників зовнішнього впливу на оцінку (дослідження) конкурентоспроможності підприємства вважаємо доречним розділити їх на три великі підгрупи: макрочинники - рівень світової економіки та держави; мезочинники - рівень регіону та галузі; мікрочинники - рівень сектору галузі. Наведене дозволяє виділити ключові чинники оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства (рис. 3).

Рис. 3. Ключові чинники впливу на оцінку (дослідження) конкурентоспроможності підприємства

Джерело: власні дослідження

Принципами оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства є наступні: об'єктивності; достатності; достовірності інформації; ефективності; гнучкості; адаптивності; адекватності представлення інформації; системності.

До функцій оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства слід віднести: забезпечуючу, тобто надання достатнього обсягу достовірної та об'єктивної інформації для прийняття зважених управлінських рішень; інформаційну, тобто формування масивів даних щодо конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності; пошукову, тобто виявлення комплексу проблем в межах реалізації потенціалу конкурентоспроможності підприємства на внутрішніх і зовнішніх ринках товарів (робіт, послуг); контрольну, тобто контролю отриманих результатів в межах реалізації заходів щодо забезпечення або підвищення конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта або його продукції.

Ідентифікація суб'єктів оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства дозволяє стверджувати, що кожна з груп таких суб'єктів має власні цілі, які вони намагаються досягти у межах проведення оцінювання конкурентних позицій суб'єкта підприємницької діяльності на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг) (табл. 1). Наведене має суттєвий вплив на розробку та використання різними групами суб'єктів оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства відповідних методологічних підходів та методик проведення оцінювання, а також визначає їх відношення та взаємодію з господарюючим суб'єктом.

Таблиця 1.

Суб'єкти оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства

Група суб'єктів оцінки	Мета проведення оцінки
Власники підприємства	Визначення можливості сталого розвитку підприємства та забезпечення зростання їх благополуччя у довгостроковій перспективі
Керівництво підприємства	Визначення конкурентної позиції підприємства на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів та ключових проблем забезпечення і збільшення конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності.
Окремі підрозділи підприємства	Визначення проблематики забезпечення і збільшення конкурентоспроможності підприємства та напрямків їх вирішення
Державні органи	Визначення державної проблематики щодо забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та її окремих галузей, а також визначення ефективності реалізованих заходів щодо підвищення конкурентоспроможності економічної системи країни та її окремих елементів.
Органи місцевого самоврядування	Визначення регіональної проблематики щодо забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки, а також визначення ефективності реалізованих заходів щодо підвищення конкурентоспроможності економічної системи регіону та її окремих елементів.
Конкуренти	Визначення конкурентних позицій підприємства та його сильних і слабких сторін у контексті послаблення цих позицій на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг).
Контрагенти	Визначення можливості розвитку довгострокових економічних відносин з підприємством.
Потенційні інвестори	Визначення можливостей інвестиційних вкладень у підприємство, а також вибору періоду інвестування.
Інформаційно-консалтингові підприємства	Підбір інформації про конкурентну позицію підприємства для її наступної безоплатної або оплатної передачі користувачам (покупцям).
ЗМІ	Підбір інформації про конкурентну позицію підприємства для її наступної презентації користувачам.
Наукова спільнота	Проведення наукових досліджень і розробок у контексті оцінки конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності.

Джерело: власні дослідження

Ключове значення для оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства має розроблена або відібрана методологія її проведення, що включає підходи, методи, інструменти, методику, алгоритм, види, рівні проведення оцінювання. Відзначаємо, що кожен суб'єкт підприємницької діяльності повинен проводити адаптацію існуючих елементів або розробляти нові елементи методології оцінки для врахування особливостей здійснення власної фінансово-господарської діяльності, у контексті забезпечення або підвищення конкурентоспроможності на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг).

Оцінювання (дослідження) конкурентоспроможності підприємства повинно спиратись на використання відповідного методологічного підходу, де ключовими є:

- структурний, що акцентує увагу на оцінювання конкурентних позицій підприємства на зовнішніх і внутрішніх ринках товарів (робіт, послуг), а також на оцінці рівня конкуренції на цих ринках (вхідні бар'єри; монополізація; реакція на нових виробників, інновації, продукцію) [17, с. 406]. Відзначаємо, що разом з позитивними аспектами використання структурного методологічного підходу, до яких відносимо отримання достовірної інформації відносно конкурентоспроможності об'єкту оцінювання та проблем щодо забезпечення конкурентоспроможності на ринках збуту його продукції, існує значна кількість недоліків, а саме: не врахування фінансово – економічного стану підприємства – бази оцінювання; недостатня концентрація на вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство»;

- функціональний, що акцентує увагу на фінансово – економічному стані підприємства – бази оцінювання та його продуктового асортименті [17, с. 406]. При цьому, не зважаючи на позитивні моменти цього методологічного підходу, до яких відносимо детальне дослідження внутрішніх проблем конкурентоспроможності підприємства, наголошуємо на майже повній відсутності розкриття проблематики його конкурентоспроможності на ринках збуту, а також відсутності дослідження конкурентних взаємовідносин на вертикалі «національна економіка – галузь – сектор – підприємство»;

- цільовий, що акцентує увагу на перешкодах у досягненні цілей управління підприємством та його конкурентоспроможністю [18, с. 152]. Наголошуємо на таких перевагах підходу, як: чіткість виявлення проблем конкурентоспроможності підприємства; безпосередній зв'язок з управлінням суб'єктом підприємницької діяльності та його конкурентоспроможністю. До недоліків підходу слід віднести: недостатнє дослідження конкурентних позицій підприємства на ринках збуту та рівня конкуренції на цих ринках; слабку увагу фінансово – економічному стану підприємства та його продуктового асортименту; недостатня концентрація на вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство»;

- процесний, що акцентує увагу на перешкодах у реалізації функцій управління підприємством та його конкурентоспроможністю [18, с. 152]. До переваг підходу відносимо: високу результативність оцінки; легкість проведення оцінювання. До недоліків підходу можливо віднести ті, що були сформовані для цільового підходу;

- системний, що акцентує увагу на оцінці конкурентоспроможності підприємства як складової вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство», при цьому, підприємство розглядається, як відкрита система і складова зовнішніх та внутрішніх ринків товарів (робіт, послуг). До переваг підходу відносимо: високу ефективність і результативність проведення оцінки; врахування переважної більшості чинників впливу на конкурентоспроможність суб'єкта підприємницької діяльності; глибину та об'єктивність проведення дослідження. Недоліком підходу є складність врахування всіх головних зв'язків між елементами системи.

Відзначаємо доцільність використання системного методологічного підходу для оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємств через незначну кількість виявлених недоліків у його застосуванні.

Одним з головних елементів методології проведення оцінки (дослідження) конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності є методи оцінювання. Відзначаємо, що вибір методу або методів оцінювання визначає ефективність, результативність та об'єктивність проведення дослідження конкурентоспроможності підприємства. Наголошуємо на наявності значної кількості груп методів, що мають відповідні позитивні та негативні сторони використання (табл. 2). При цьому, у таблиці, при використанні позначення «+» - будемо виділяти позитивну сторону групи методів, «-» - негативну сторону, а «+/-» - нейтральну.

Таблиця 2.
Компаративна характеристика груп методів оцінки (дослідження)
конкурентоспроможності підприємства

Групи методів	Доступ до інформації	Обсяги інформації	Об'єктивність	Складність	Однозначність	Можливість помилки
Матричні	+/-	-	+/-	+	+/-	-
Графічні	+/-	-	+/-	+	-	-
Індексні	+	+/-	+	-	+	-
Аналітичні	+	+	+/-	-	+/-	+/-
Комплексні	+	+	+	-	+/-	-

Джерело: сформовано на основі [2; 5; 11; 12]

Таким чином, згідно проведеної компаративної оцінки (див. табл. 2), до найбільш придатних груп методів оцінки (дослідження) конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності можливо віднести індексні та комплексні. Вважаємо доречним об'єднати переваги цих двох груп методів в межах розрахунку інтегрального показника.

Дослідження конкурентоспроможності підприємства повинно спиратись на відповідні інструменти його проведення, до головних з яких відносимо:

- економіко – математичне моделювання, що дозволяє сформувати чітку модель функціонування системи, у нашому випадку конкурентоспроможності підприємства, у той же час маючи проблеми зі складністю та неможливістю врахувати всі головні чинники впливу на систему;

- експертне оцінювання, що дозволяє враховувати як якісні, так і кількісні характеристики системи, однак досить часто несе у собі значну частку суб'єктивності;

- графічні інструменти інтерпретації результатів дослідження, що дозволяють наочно виявити проблеми системи, однак не дозволяють виявити причини їх появи;

- системний аналіз, що поєднує у собі переваги наведених вище інструментів, однак є дещо складним, особливо для малого бізнесу з недостатньою якістю підготовки управлінських кадрів.

Відзначаємо наявність значної кількості методик оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємств, кожна з яких має, як позитивні, так і негативні моменти, що вимагає їх критичного дослідження з метою розробки нових методик оцінювання.

Методика оцінки (дослідження) конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, що була розроблена та запропонована до використання М. Портером акцентує увагу на галузь функціонування підприємства, перспективи її розвитку, характеристику конкурентів та господарюючого суб'єкта з точки зору виявлення конкурентних переваг [1]. Не зважаючи на значні переваги, методика М. Портера має ряд суттєвих недоліків: не враховує конкурентоспроможність на рівні національної економіки та регіону, де функціонує підприємство; робить акцент тільки на п'ять сил конкуренції, що обмежує якість отриманих інформаційних даних; досить не зрозуміло торкається фінансового стану суб'єкта господарювання та наявності резервів для його розвитку і ресурсів забезпечення або підвищення конкурентоспроможності.

Т. Судек та А. Завойська у межах дослідження теоретичних аспектів конкурентоспроможності підприємств запропонували власну методику оцінки конкурентних позицій суб'єктів господарювання на ринках збуту продукції, що включає у себе шість груп показників з врахуванням конкурентоспроможності національної економіки і яка базується на розробках значної групи науковців [5, с. 101-102]. Відзначаємо недоліки розробленої методики: необхідність адаптації до реалій економіки України; складність отримання інформації для розрахунку показників; не врахування у оцінюванні конкурентоспроможності регіону, галузі та сектору функціонування суб'єкта підприємницької діяльності.

Р.І. Жовновач на базі детального дослідження теоретичних аспектів оцінювання конкурентоспроможності підприємств та критичної оцінки методів визначення конкурентних позицій суб'єктів господарювання на ринках збуту продукції сформував відповідну ієрархію показників конкурентоспроможності та запропонував функцію її визначення для окремого суб'єкта підприємницької діяльності, де ключовими показниками виділив фінанси, виробничий потенціал, персонал, технології та науково-дослідний потенціал, організацію та управління, маркетинг, ринкову активність [8, с. 112]. Відзначаємо наявність певних недоліків розробленої методики, до яких відносимо: не зрозумілість інтерпретації отриманих результатів оцінювання; довільність вибору показників дослідження конкурентоспроможності підприємства; акцент тільки на конкурентоспроможність окремого суб'єкта господарювання без врахування його приналежності до країни, регіону, галузі та сектору економіки.

В.В. Шарко, в межах власної методики оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємств, акцент зробив на розрахунок інтегрального показника визначення конкурентних позицій суб'єкта господарювання на ринках збуту товарів (робіт, послуг) з використанням бальної оцінки та визначенням критеріїв проведення оцінювання. При цьому, науковець виділив дванадцять ключових показників, що визначають конкурентоспроможність підприємства та повинні бути враховані при розрахунку інтегрального показника. Запропоновані для використання показники орієнтовані на характеристику підприємства та його фінансового стану [10]. Не зважаючи на досить ґрунтовну розробку методики, наголошуємо на певних її недоліках, таких як: не врахування у розрахунках вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство»; досить вузьку кількість показників оцінки конкурентоспроможності підприємства; слабе врахування наявних резервів і ресурсів забезпечення і підвищення конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності.

О.В. Шатілова та В.І. Когут в межах дослідження конкурентоспроможності продовольчо-зернових підприємств України розробили та запропонували власну методику оцінювання конкурентних позицій суб'єктів господарювання, де акцентували увагу на: використанні системного підходу в межах проведення дослідження; розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності; застосуванні зваженої оцінки конкурентоспроможності на основі використання балів і п'яти ключових показників конкурентоспроможності підприємства [18]. Відзначаючи цікавий підхід науковців до дослідження конкурентоспроможності суб'єктів підприємницької діяльності, вважаємо доречним виділити його недоліки, а саме: акцент на підприємствах одного сектору національної економіки; не врахування у дослідженні конкурентоспроможності економіки країни, регіону, галузі, де функціонує суб'єкт господарювання; досить обмежена кількість показників оцінювання конкурентоспроможності підприємства – бази дослідження; не достатня прозорість джерел отримання інформації для проведення дослідження; можливість високої суб'єктивності отриманих результатів оцінки.

Д.В. Яцковий, спираючись на критичну оцінку методичних підходів до дослідження конкурентоспроможності підприємств запропонував визначати конкурентну позицію суб'єкта господарювання на ринках збуту продукції на основі розрахунку шести груп показників до яких відніс, переважно, двадцять п'ять одиничних фінансово – економічних показників [19, с. 187-188]. Вважаємо доречним виділити такі недоліки розробленої науковцем методики, а саме: відсутність єдиного інтегрального показника оцінки конкурентоспроможності підприємства; складність інтерпретації отриманих результатів дослідження; не врахування у оцінці якісних показників; акцент тільки на підприємство та його фінансово-економічну діяльність.

Оцінка (дослідження) конкурентоспроможності підприємства потребує розробки відповідного алгоритму її проведення, що буде базуватись на використанні системного аналізу (рис. 4).

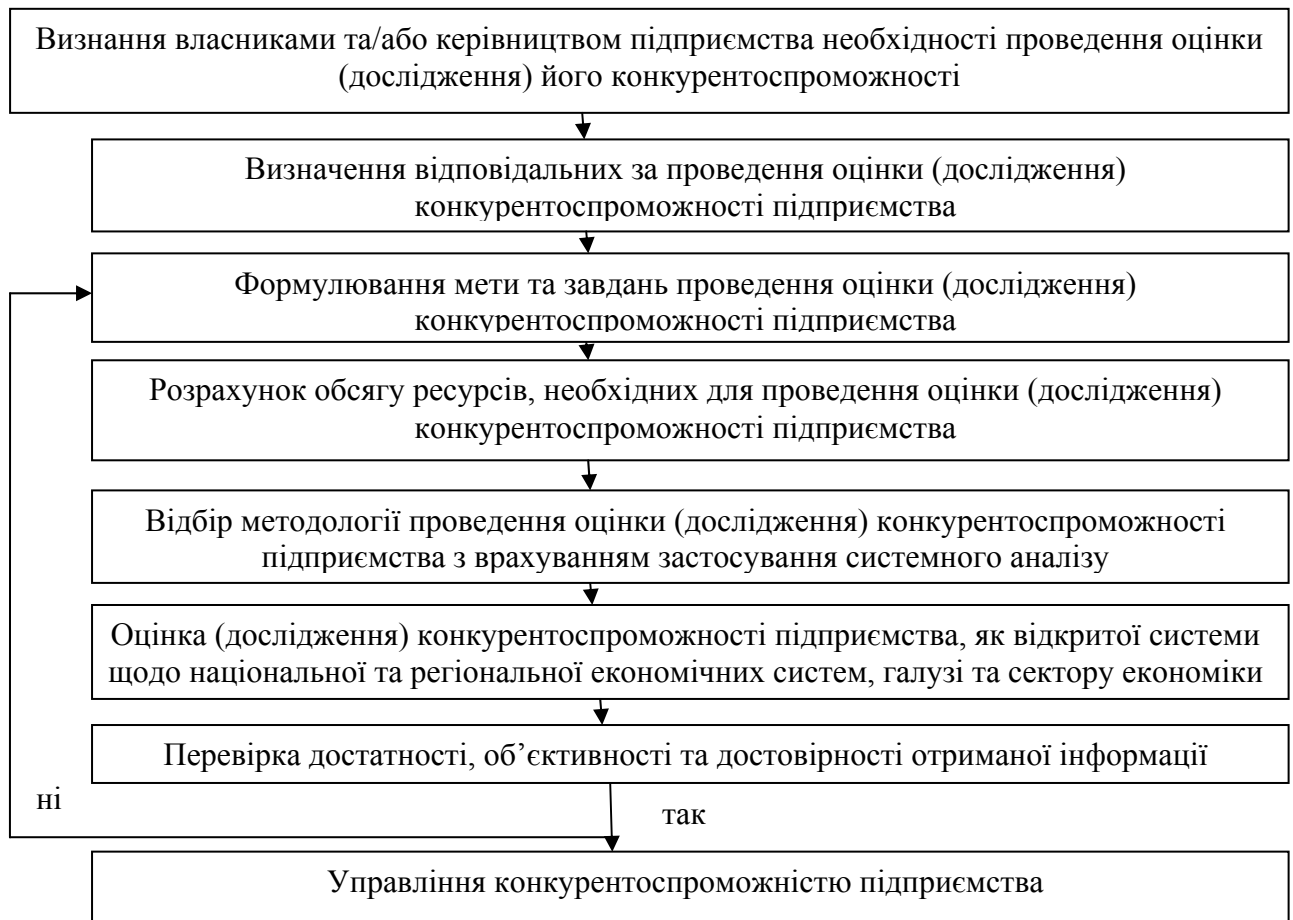

Рис. 4. Алгоритм проведення оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства на базі системного аналізу

Джерело: власні дослідження

В межах характеристики методології оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства необхідно відмітити наявність двох видів такої оцінки (тактичної (оперативної), стратегічної), кожен з яких є важливим для отримання достатньої, об'єктивної та достовірної управлінської інформації [20, с. 61].

При проведенні оцінювання (дослідження) конкурентоспроможності підприємства необхідно враховувати такі його рівні: національна економічна система; регіональна економічна система; галузь економіки; окремий сектор певної галузі економіки.

Таким чином, підсумовуючи критичне дослідження теоретико – методологічних основ оцінки (дослідження) конкурентоспроможності підприємства відзначаємо необхідність розробки нових методичних підходів до її проведення на базі використання системного підходу та системного аналізу з врахуванням всіх рівнів здійснення оцінювання. При цьому, вважаємо доречним розраховувати інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства (Іпкп):

$$I_{пкп} = 0,3 * P_{кд} + 0,1 * P_{кр} + 0,1 P_{кг} + 0,1 P_{кс} + 0,4 P_{кп}, \quad (1)$$

де, $P_{кд}$ – показник конкурентоспроможності держави (від 1 – критичний рівень конкурентоспроможності, до 10 – максимальний рівень конкурентоспроможності); $P_{кр}$ – показник конкурентоспроможності регіону (від 1 – критичний рівень конкурентоспроможності, до 10 – максимальний рівень конкурентоспроможності); $P_{кг}$ – показник конкурентоспроможності галузі економіки (від 1 – критичний рівень конкурентоспроможності, до 10 – максимальний рівень конкурентоспроможності); $P_{кс}$ – показник конкурентоспроможності відповідного сектору галузі економіки (від 1 – критичний рівень конкурентоспроможності, до 10 – максимальний рівень конкурентоспроможності); $P_{кп}$ – показник конкурентоспроможності підприємства (від 1 – критичний рівень конкурентоспроможності, до 10 – максимальний рівень конкурентоспроможності).

При цьому, критерії оцінювання інтегрального показника конкурентоспроможності підприємств пропонуються наступні: від 1 до 2 – критичний рівень конкурентоспроможності; від 3 до 4 – недостатній рівень конкурентоспроможності; від 5 до 6 – середній рівень конкурентоспроможності; від 7 до 8 – високий рівень конкурентоспроможності; від 9 до 10 – високий рівень конкурентоспроможності.

Відзначаємо, що показники Пкд, Пкр, Пкг, Пкс, Пкп розраховуються по типу показника Іпкп, тільки на базі ключових чинників впливу на конкурентоспроможність на визначеному рівні проведення її оцінки.

Висновки і пропозиції.

Проведене дослідження допомогло виявити взаємозв'язок оцінки (дослідження) конкурентоспроможності з управлінням конкурентоспроможністю та забезпеченням стратегічного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності. Критична оцінка теоретико – методологічних основ дослідження конкурентоспроможності підприємства дозволила зробити висновок про необхідність розробки нових методологічних підходів, які будуть базуватись на системному підході та системному аналізі, а також поєднанні індексних та комплексних методах оцінювання з врахуванням вертикалі взаємовідносин «національна економіка – галузь – сектор – підприємство».

Подальші дослідження, в межах розкриття і вирішення проблематики дослідження конкурентоспроможності українських підприємств, слід сконцентрувати на підборі ключових чинників впливу на складові запропонованого інтегрованого показника.

Список літератури.

1. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors* / M. Porter. – New York: The Free Press, 1980. – 397 p.
2. Zelga K. The importance of competition and enterprise competitiveness/ K. Zelga //World Scientific News. – 2017. – № 72. – pp. 301-306.
3. Altomonte C., Aquilante T., Ottaviano G.I.P. *The Triggers of Competitiveness*. / C. Altomonte, T. Aquilante, G.I.P. Ottaviano. – Brussels: The EFIGE Cross-Country Report. The Bruegel Blueprint Series, Bruegel, 2012. – 80 p.
4. Мануйлович Ю.М. Дослідження сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства. / Ю.М. Мануйлович // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 274-282.
5. Siudek T., Zawojcka A. *Competitiveness in the economic concepts, theories and empirical research*/ T. Siudek, A. Zawojcka //Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia. – 2014. – № 1. – pp. 91 – 108.
6. Kadocsa G. *Research of competitiveness factors of SME*/ G. Kadocsa // Acta Polytechnica Hungarica. – 2006. –№. 4. – pp. 71-84.
7. Виноградова О.В. Методологічні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств сфери послуг / О.В. Виноградова, О.В. Куценко // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2015. – № 2. – С. 97-101.
8. Жовновач Р.І. Теоретико-методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємств / Р.І. Жовновач // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2011. – № 19. – С. 106-114.
9. Ajitabh A., Momaya K. *Competitiveness of Firms: Review of Theory, Frameworks and Models* / A. Ajitabh, K.Momaya // Singapore Management Review. – 2004. – № 26(1). – pp. 45-61.
10. Шарко В.В. Конкурентоспроможність підприємства: методи оцінки, стратегії підвищення / В.В. Шарко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. – 2015. – Вип. 2(2). – С. 120-126.
11. Зайцева Л.О. Аналіз сучасних методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. / Л.О. Зайцева // ТНЕУ. Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. – № 3. – С. 12-17.
12. Артеменко Л.Б. Систематизація методів оцінювання конкурентоспроможності підприємства/ Л.Б. Артеменко // Вісник ОНУ. Серія: Економіка. – 2016. – № 21, Вип. 7 (1). – С. 57-61.
13. Фатхутдінов Р.А. *Управління конкурентоздатністю організації: підручник* / Р.А. Фатхутдінов, Г.В. Осовська. – К. : Кондор, 2009. – 470 с.
14. Чернявський А.Д. *Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб.* / А.Д. Чернявський, М.І. Філіппов. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 234 с.
15. *Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб.* / За ред. С. М. Клименко. – Київ: КНЕУ, 2008. – 516 с.
16. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
17. Швед Т.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства/ Т.В. Швед, І.С. Біла // МДУ. Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 405-410.
18. Шатілова О.В. Особливості оцінювання конкурентоспроможності продовольчо-зернового підприємства на основі системного підходу/ О.В. Шатілова, В.І. Когут // Ефективність та результативність розвитку підприємств. – 2017. – №41. – С. 151-163.
19. Яцковий Д.В. Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності підприємства/ Д.В. Яцковий //Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – № 4. – С. 183-188.
20. Кобелев В.М. Оцінка конкурентоспроможності підприємства та фактори її підвищення/ В.М. Кобелев, В.І. Болтенко// Вісник НТУ «ХП». Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2015. – № 60 (1169). – С. 60-64.

References.

1. Porter, M. (1980), *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, The Free Press, New York, USA.

2. Zelga, K. (2017), "The importance of competition and enterprise competitiveness", World Scientific News, vol. 72, pp. 301-306.
3. Altomonte, C. Aquilante, T. and Ottaviano, G.I.P. (2012), The Triggers of Competitiveness, The EFIGE Cross-Country Report. The Bruegel Blueprint Series, Brussels, Belgium.
4. Manujlovych, Yu.M. (2013), "Investigation of the essence and interpretation of the notion of enterprise competitiveness", Marketynh i menedzhment innovatsij, vol. 4, pp. 274-282.
5. Siudek, T. and Zawajska, A. (2014), "Competitiveness in the economic concepts, theories and empirical research", Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia, vol. 1, pp. 91 – 108.
6. Kadocsa, G. (2006), "Research of competitiveness factors of SME", Acta Polytechnica Hungarica, vol. 4, pp. 71-84.
7. Vynohradova, O.V. and Kutsenko, O.V. (2015), "Methodological approaches to assessing the level of competitiveness of service enterprises", Ekonomika. Menedzhment. Biznes, vol. 2, pp. 97-101.
8. Zhovnovach, R.I. (2011), "Theoretical and methodological approaches to assessing the competitiveness of enterprises", Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauky, vol. 19, pp. 106-114.
9. Ajitabh, A. and Momaya, K. (2004), "Competitiveness of Firms: Review of Theory, Frameworks and Models", Singapore Management Review, vol. 26(1) , pp. 45-61.
10. Sharko, V.V. (2015), "Competitiveness of an enterprise: methods of evaluation, strategy of improvement", Naukovyj visnyk Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomika, vol. 2(2), pp. 120-126.
11. Zajtseva, L.O. (2013), "An analysis of modern methods of assessing the competitiveness of enterprises", TNEU. Ekonomichnyj analiz, vol. 14, no. № 3, pp. 12-17.
12. Artemenko, L.B. (2016), "Systematization of methods for assessing the competitiveness of the enterprise", Visnyk ONU. Serii: Ekonomika, vol. 21, Vyp. 7 (1), pp. 57-61.
13. Fatkhutdinov, R.A. and Osovs'ka, H.V. (2009), Upravlinnia konkurentozdatnistiu orhanizatsii [Managing the competitiveness of the organization], Kondor, Kyiv, Ukraine.
14. Cherniavs'kyj, A.D. and Filippov, M.I. (2011), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidprijemstva [Managing the competitiveness of the enterprise], DP «Vyd. dim «Personal», Kyiv, Ukraine.
15. Klymenko, S. M. (2008), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidprijemstva [Managing the competitiveness of the enterprise], KNEU, Kyiv, Ukraine.
16. Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language (2019), available at: <http://sum.in.ua> (Accessed 30 May 2019).
17. Shved, T.V. and Bila, I.S. (2017), "Assessment of the competitiveness of the enterprise", MDU. Ekonomika i suspil'stvo, vol. 8, pp. 405-410.
18. Shatilova, O.V. and Kohut, V.I. (2017), "Features of the evaluation of the competitiveness of the food and grain enterprise on the basis of a systematic approach", Efektyvnist' ta rezul'tatyvnist' rozvytku pidprijemstv, vol. 41, pp. 151-163.
19. Yatskovyj, D.V. (2013), "Modern methods of assessing the competitiveness of the enterprise", Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen', vol. . 4, pp. 183-188.
20. Kobieliev, V.M. and Boltenko, V.I. (2015), "Assessment of the competitiveness of the enterprise and the factors of its increase", Visnyk NTU «KhPI». Tekhnichnyj prohres ta efektyvnist' vyrobnytstva, vol. 60 (1169), pp. 60-64.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2019 р.